

Úvod

V předkládaném sborníku se odborné veřejnosti představuje tým katedry amerických studií Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd UK. Naše katedra, která vznikla v roce 1993, tedy až v polistopadové době, se snaží vycházet z jiného pohledu na amerikanistické bádání než většina jejích sesterských kateder v České republice. Od samého počátku je orientována interdisciplinárně, nikoli jako disciplína sloužící potřebám dávno zavedených oborů, jako jsou literární věda a lingvistika. Katedra amerických studií IMS FSV UK klade důraz na čtyři hlavní „sloupy“: historii, politický systém, zahraniční politiku a kulturu v širším slova smyslu.

Netřeba zdůrazňovat, ani zvláště zdůvodňovat, že studium problematiky Spojených států má pro naši zemi velký význam. Po sklesnutí jejich protivníka zůstaly USA jedinou zbývající supervelmocí (a dodejme také, že hlavním spojencem České republiky v alianci, do níž naše země vstoupila na základě demokratického, svobodnými volbami legitimizovaného rozhodnutí). Jejich značný vliv na světovou bezpečnost a ekonomiku i na kulturní vývoj v mnoha zemích je mimo veškerou pochybnost. Ať už máme sebekritičtější názor na různé aspekty americké společnosti či na americký politický systém, bylo by pštrosím provincialismem, kdybychom studium Spojených států podceňovali.

Studium americké společnosti ovšem nemá pouze politickou dimenzi. V celém světě se prosazují produkty americké masové kultury. Často vzniká mylný dojem, že tato kultura věrně ukazuje americkou skutečnost, nebo že v USA jiná kultura než masová neexistuje.

Zatímco před patnácti dvaceti lety čeští čtenáři hltali Hemingwayovy a Faulknerovy prózy, tedy produkty „vysoké“ kultury, dnes na nás dopadá příval amerických komerčních produktů. Za komunismu mnozí Češi – snad až příliš romanticky – vzhlíželi k Americe jako ke vzdálené a úžasné říši. Dnes jsme však většinou konfrontováni s hlučným a triviálním Disneylandem v podobě laciných a plytkých seriálů, donekonečna se táhnoucích srdceryvných filmů, hudby stvořené pro hitparády, zkrátka komerce. Je toto „ta pravá“ Amerika? Co masová kultura o Americe vypovídá? Co vypovídá o širším světě, který tuto kulturu – mnohdy s takovým nadšením – konzumuje? Nemá americká společnost i další dimenzi, která se za hlučnou oponou masové kultury ztrácí? Nestála by za prozkoumání i morální situace americké společnosti, která se v tolika aspektech liší od situace evropské, jak o tom mimo jiné svědčí i odlišný typ a projevy americké religiozity? Vyučující i studenti katedry amerických studií IMS FSV UK si naléhavost těchto otázek uvědomují. Smíme tedy doufat, že jim v našem příštím sborníku budeme moci věnovat víc místa.

* * *

V příspěvku „Místo raných amerických dějin v českém historickém bádání a v univerzitní výuce po roce 1989: příklad, inspirace, občanská výchova nebo zbytečnost?“ doc. Svatava Raková mapuje situaci české amerikanistiky v době, kdy se tento obor může po desetiletích izolace a reglementace obnovovat a v mnohých ohledech nově konstituovat.

Autorka upozorňuje na jeden ze společensky nejvýznamnějších úkolů naší amerikanistiky v současnosti: promýšlení témat, jež česká společnost dosud dostatečně nereflektovala – nebo je nereflektovala vůbec – a o nichž se přitom již po mnoho let diskutuje v USA i v západní Evropě, jako jsou *gender*, rasa, etnicita, princip různorodosti (*diversity*). Také zkoumáním těchto témat může česká amerikanistika přispívat ke sblížení naší společnosti s euroatlantickou civilizací.

Ve druhé části svého příspěvku předkládá doc. Raková analýzu koncepce amerických dějin, zejména raných, a formuluje tři základní

funkce jejich výuky: poznávací, která by neměla jen seznamovat s faktografií, ale také upozornit na dobovou podmíněnost a omezenost pramenů, na to, že dějiny obsahují daleko více než jen „krále a bitvy“. Upozorňuje na dva typy minulosti: na použitelnou minulost (*usable past*), která je součástí tradované národní sebeidentifikace, a na jinakost (*otherness*) – minulost, která se odehrála, ale nezapadá do dosavadních interpretačních paradigmat. Jako druhou funkci uvádí výchovné působení, které může nabýt zvláště velkého významu v české postkomunistické společnosti, v níž jsou jen s námahou resuscitovány základní občanské návyky a postoje a která ještě mnohdy nechápe, jak nezbytné je zachování liberálně demokratické společnosti pro možnost jakýchkoli dalších alternativ. Za třetí funkci výuky amerických dějin považuje autorka roli mýtotvornou, tedy zpřístupnění „nadnárodního, civilizačního identifikačního mýtu“, který nejen umožní překonávání nacionální provinciálnosti, ale také učí schopnosti být odlišným a odlišnost tolerovat.

* * *

Ve stati „Československo-americké diplomatické vztahy ve dvacátých letech“ se mgr. Daniel Běloušek na základě archivních materiálů ministerstva zahraničních věcí České republiky a SÚA zabývá počátky československo-amerických vztahů v období po vzniku Československa a skončení první světové války. Jeho text obsahuje cenné charakteristiky prvních vyslanců Československa ve Washingtonu a amerických diplomatů v Praze. Podrobně rozebírá působení prvního diplomatického zástupce československé vlády v USA Jana Masaryka (upozorňuje i na takové skutečnosti, jako bylo Masarykovo „nevelké nasazení v oblasti klasické administrativní práce, které se projevovalo tím, že na ministerstvo zahraničí nedocházelo mnoho zpráv o situaci v USA“ a o depresivních stavech, jimiž Jan Masaryk trpěl a jež si léčil na klinice ve Vinelandu v New Jersey) a jeho nástupce Bedřicha Štěpánka. Zmiňuje se i o tom, že v USA působili jako českoslovenští diplomaté František Chvalkovský a Zdeněk Fierlinger. Bělouškova práce přináší i charakteristiky dvou amerických vyslanců v Českoslo-

vensku: Richarda Cranea (švagra Jana Masaryka, syna chicagského obchodníka, který v r. 1918 Masaryka v USA významně podporoval) a Lewise Einsteina (vůbec prvního amerického vyslance židovského původu v Evropě). Za připomenutí zde stojí autorem uvedené informace o nekritičnosti vyslance Cranea vůči československému prostředí, které mu vyneslo ostrou kritiku jeho nadřízených.

Běloušek se podrobně zabývá působením československého vyslanectví ve Washingtonu, technickými metodami jeho spojení s Prahou, informačním působením Československa zaměřeným na americké obyvatelstvo a krajany. Tehdejší americký tisk byl Československu velmi nakloněn, jak je patrné z běžného označování Čechoslováků za Yankee Evropy.

Ve zvláštní kapitole se autor věnuje vlivu, jaký měla slovenská problematika (především spory čs. oficiálních míst se slovenskými stoupenci autonomistického výkladu Pittsburghské dohody) a maďarská propaganda na československo-americké vztahy.

Pozoruhodné jsou Bělouškem přinesené informace o jazykové nevybavenosti vrcholných politiků první republiky, např. Švehly, Udržala, Klofáče a Stříbrného, která jim zabraňovala v běžných kontaktech s diplomaty. Nejde pouze o neznalost tehdy ještě poněkud exotické angličtiny; vyslanec Einstein uměl dobře francouzsky, německy a italsky a přesto pro něj nebylo snadné s uvedenými politiky hovořit. Ti sice „obvykle uměli německy“, ale nebyli ochotni německy hovořit. Jedinou vrstvou, která v dostatečné míře jazyky ovládala, byla šlechta, jež ale nebyla Československu příliš nakloněna.

* * *

Svůj příspěvek „Pozitivní akce – inspirativní cesta k vyrovnání startovacích podmínek“ věnuje mgr. Marcela Cholevová pozitivní akci (*affirmative action*)*, tématu, které je pro českou společnost velmi významné. Na základě nejnovější literatury se autorka zamýšlí nad dosud nedosaženým ideálem faktické rovnosti černých Američanů ve vztahu k bělošskému etniku, problémem, který nebyl vyřešen zrovnoprávněním právním. Je zjevné, že před obdobným problémem stojí

a ještě dlouho bude stát i Česká republika, v níž přetrvávají značné rozdíly vzdělanostní, kvalifikační, příjmové a ve způsobu života mezi většinovým bílým etnikem a romskou menšinou. Jsou tyto rozdíly dané jednou provždy, nebo je možné k nim přistoupit pragmaticky a alespoň se pokusit o zlepšení? Americká pozitivní akce, v jejíchž stopách se mezitím vydaly i další anglicky mluvící země (především Velká Británie), je důkazem toho, že v průběhu několika desetiletí lze situaci zásadně zlepšit.

Na tom, že odstranění právní segregace a diskriminace nestačí, se shodly relevantní síly v americké společnosti již v 60. letech 20. století. Podle jejich názoru, který byl v hlubokém souladu s americkou tradicí důrazu na vzdělání a individuální odpovědnosti, bylo nutné co největšímu počtu Afroameričanů umožnit co nejlepší vzdělání, aby se tak vytvořila černošská elita, jež by ostatní Afroameričany táhla za sebou vzhůru. To měl umožnit program pozitivní akce, s nímž poprvé přišel prezident Lyndon B. Johnson a který podstatně rozšířila administrativa Richarda Nixona.

Cholevová poukazuje na dvě základní dilemata programu pozitivní akce. Zaprvé: každý takovýto program se musí nutně opírat o ten či onen systém kvót (rezervování míst na vysokých školách a v dalších institucích pro příslušníky etnických či jiných menšin). To mohou právem pocítovat jako příkoří příslušníci většiny, kteří mohli mít jinak lepší předpoklady pro studium či práci. Zadruhé: pozitivní akce se stává obětí vlastního úspěchu, neboť vzestup menšin, v první řadě Afroameričanů, rozšířil řady těch, kdo nechtějí být s pozitivní akcí spojováni, neboť mají zato, že by byli obstáli i bez preferencí a kvót. Obávají se určité stigmatizace pozitivní akcí, toho, že by na

*Dodejme, že k adekvátnímu reflektování této problematiky a ke klidnému, věcnému diskursu je zapotřebí neutrální terminologie. Přiměřený překlad amerického termínu *affirmative action* dosud v češtině nevznikl, resp. se neprosadil. Místo toho se běžně – v duchu angažovaného, leč nereflektujícího posměchu – hovoří o „pozitivní diskriminaci“ (jeden nadějný, ale jazykově nenadaný český politik dokonce přišel s „pozitivní segregací“ !!!). V podobně mělkém duchu se v češtině ujal – původně recesisticky míněný – termín „sexuální harašení“ (sexual harassment).

jejich vzdělání a společenské postavení bylo pohlíženo jako na důsledek preferování na úkor jiných.

V závěrečné části svého příspěvku se autorka opírá o významnou práci Williama G. Bowena a Dereka Boka *The Shape of the River: Long-Term Consequences of Considering Race in Colleges and University Admissions* (Princeton University Press, 1998), v níž je pozitivní akce poprvé hodnocena na základě empirických údajů.

* * *

Ve stati „Ronald Reagan: Umění manipulace“ mgr. Kateřina Sobotková pojednává o významu rétoriky v politickém životě v amerických dějinách v posledních sto padesáti letech, od Abrahama Lincolna a Franklina Roosevelta až po Johna Kennedyho. Těžiště její práce, jak je ostatně patrné z titulu, spočívá v analýze rétoriky 40. prezidenta Spojených států Ronalda Reagana, jehož kariéra by bývala bez vynikajících rétorických schopností nemyslitelná. Reaganovi se právem říkalo „Velký komunikátor“; i jeho nejzarytější odpůrce oslňovaly jeho schopnosti verbální i neverbální komunikace. Ronald Reagan, narozený v r. 1911, se stal prezidentským kandidátem v roce 1980, tedy ve věku devětašedesáti let.

Po čtyřech politických atentátech na významné osobnosti (patřil k nim nepochybně i Malcolm X), po angažmá ve Vietnamu, které rozdělilo národ, poté, co se mnohým zdálo, že SSSR nezadržitelně zvyšuje svoji moc a již již sahá po světovládě, po ropné krizi a dvojciferné inflaci potřebovala americká společnost jako prezidenta někoho, kdo by jí vlil novou energii do žil, vrátil jí hrdost, bojovného ducha. To vše Reagan dokázal, v neposlední řadě zásluhou své rétoriky. Reaganovo prezidentství zaznamenalo i dva významné neúspěchy: jedním bylo nesplnění slibu, že státní moloch bude postupně omezován, zatlačen do svých mezí. Přes rétorická ujišťování se státní mašinérii nepodařilo významně omezit. A machinace známé v češtině jako „Írángate“ (*Iran-Contra*) by jinému politikovi vynesly impeachment. Reagan ale měl zvláštní schopnost – nejen rétorickou – ze sebe problémy shazovat tak, aby na něm neulpěly (skvěle to vyjádřila

přezdívka *Teflon President*). To vše Sobotková ve své stati podrobuje detailní textové analýze.

* * *

Svůj příspěvek „Česká emigrace po roce 1968 a její integrace do americké společnosti“ založila mgr. Lenka Vítková na dotazování respondentů, kteří v období 1968 až 1975 emigrovali z Československa do Spojených států. Zkoumá jejich sociální složení, motivaci odchodu z vlasti, jejich osudy po příchodu do USA. Sama uvádí, že „cílem nebylo provést numerické šetření, ale pokusit se o interpretaci sociální reality posrpnových, pokusit se o porozumění této skupině české emigrace, a proto výsledky jsou kvalitativní povahy a nikoli kvantitativním hodnocením“.

Pozoruhodné jsou údaje, které Vítková přináší o sociálním složení emigrace, o dosti nízkém zastoupení osob ze Slovenska v celku československého exilu v USA. Autorka konstatuje, že u posrpnových emigrantů nelze striktně rozlišovat mezi motivacemi politického a ekonomického rázu.

Vítková píše i o právním rámci, do něhož imigranti přicházeli. V šedesátých letech sílilo v USA přesvědčení, že dosavadní imigrační legislativa je diskriminační a že musí být změněna. Systém národnostních kvót se v šedesátých letech stával něčím zcela nepřijatelným.

Ve příspěvku je věnována pozornost i roli nevládních, mezinárodních a mezivládních organizací, jejichž prostřednictvím se imigranti do USA dostávali. V případě Čechoslováků šlo především o American Fund for Czechoslovak Refugees (AFCR). Tyto organizace byly často založeny na náboženských či etických základech a na scénu vstupovaly již v zemích prvního azylu.

* * *

Zbývá ještě připomenout, že se na předkládaném sborníku autor-
sky podíleli převážně amerikanisté nejmladší generace, nedávní absol-
venti magisterského studia na katedře amerických studií Institutu
mezinárodních studií FSV UK.

MILOŠ CALDA
vedoucí katedry amerických studií,
Institut mezinárodních studií FSV UK